

KRONIKA

IVO VOJNOVIĆ

(9. oktobra 1857 do 30. avgusta 1929)

Lahko rečemo, da je z Ivom Vojnovićem umrla naj-reprezentativnejša osebnost novejšje srbskohrvatske književnosti — bil je potomec visokih kulturnih tradicij starega Dubrovnika in preroški pesnik jugoslovanskega osvobojenja. Njegova dela je povečini izdajala Hrvatska Matica, a najznačilnejša so ponatiskovale tudi srbske književne družbe.

Vojnović je bil po poklicu sodni in politični uradnik na Hrvatskem in v Dalmaciji, od l. 1907. do 1911. pa dramaturg Narodnega kazališta v Zagrebu. Pozneje je živel samo književnosti. Vojna ga je vrgla v ječo, kjer si je nakopal težko očesno bolezen. Že l. 1915. je izgubil eno oko, zadnji čas mu je popolnoma odpovedal vid in v velikem trpljenju je preživel v Beogradu svoje zadnje ure. Pokopali so ga v Dubrovniku, kjer na starem pokopališču sv. Mihajla počiva med svojimi opevanimi dubrovniškimi gospa:ji.

V Vojnovićevih delih se mešajo različni toki evropske književnosti, a nad vsemi prevladuje stremljenje, da ustvari svojstveno narodno dramo v velikem formatu. Nekajkrat so ga zanimali sicer zgolj literarni zgledi in manira (drami *Psyche*, 1889, in *Gospoda sa suncokretom*, 1912), sicer pa vidimo v vseh razvojnih stopnjah težnjo, da s krajevno tipiko in močno refleksivnostjo vpliva na čuvstva svojega naroda. Danes je očitno, da je njegov razvoj šel v simbolnih podobah naravnost v smeri njegove narodno politične ideologije in da so vse njegove osebe klicale od suženjstva k svobodi, od smrti k vstajenju. Prvi pripovedni spisi (*Perom i olovkom*, 1884, in roman *Ksanta*, 1886) imajo povečini samo romantično realistični dalmatinski in dubrovniški kolorit, a že v drami *Ekvinokcij* (1895) se nad živo realistično podobo dalmatinskega življenja in ostanki stare svobode — ljudska sodišča — dviga simbolna postava matere, ki sicer ne more rešiti sina pred tujino, a odreši sebe, da se maščuje nad nasilnikom, ki je vzel njej čast in prodaja mlade ljudi v tujino. Problem je moralen in socialen, v vsem svojem ozadju izrazito naroden. Dubrovnik s svojo zgodovinsko tradicijo in spomini na svobodo je postal Vojnoviću bolj in bolj močno oporišče pesniškega ustvarjanja. »Dubrovačka trilogija« (1900—1902) je najzrelejše njegovo delo. V triptihu izoblikovana elegična himna izgubljene svobode nam kaže uporno umiranje slave in ponosa, zakaj v vseh treh delih stoji na sredi heroična postava Dubrovničana gospodarja, ki ne pozna sprave s sedanjostjo. Odtod je šel Vojnović v srbsko narodno pesem in v *Smrti majke Jugovića* (1907) z ditirambsko dikcijo v treh spevih poveličal junaštvo in žrtev žene, ki ve samo za dolžnost in umira z vero v poveličanje trpljenja. Četrti spev tega simbolnega dela pod naslovom »*Lazarevo Voksresenje*« (1913) se je rodil pod vtisi balkanske vojne l. 1912., ki pa ni izzorel v tisto pesniško polnost kakor »*Smrt majke Jugovićeve*«. Še dalje je šel pesnik v docela simbolističnem delu *Imperatrix* (1914), ki je izšlo po vojni (1918). Nastop mladine že poje pesmi vstajenja in povišanja Carice, heroizem starih in volja mladih kliče k žrtvam, a mreža svetovnih

državniških spletk še zastira pogled iz mističnih slutenj v jasino. To delo je vrh refleksivne moči in formalnih naporov Vojnovićevih. Za njim je zbral še svoje pesmi in manjše spise v *Akordih* (1917) in se po vojni vrnil k dubrovniški snovi v drami *Maškarate ispot kuplja*, a brez posebnega uspeha, dasi je drama šla tudi preko mej domovine.

Vojnoviću se jasno vidi, da visi sredi med dvema dobama, s srcem in mislijo je v preteklosti in prihodnosti; umetniško je docela eklektičen produkt svoje dobe, artističen narodni bard. Njegovo delo gre od simbolno prešinjenega romantičnega realizma do vizionarnega idealizma in se preliva v vedno bolj pestri baročni formalističnosti. Oblikovno je preveč stilist, da bi mogel biti elementaren. Če bi hoteli njegove poznejše drame popisati, bi jih morali razkrojiti v vse mnogolične sestavine evropske kulture, od homerske in aischylske vzvišenosti, krščanske simbolne obrednosti, iztočnih misterijev preko elementov ljudske pesmi do evropskega zapadnega artizma, italijanskega in francoskega. Sestaven del njegovih dram je legenda, v kateri opisuje pokrajino, osebe, njihovo psihologijo, nič manj važno kakor govor oseb. Z Vojnovićem je umrl evropsko orientiran naroden aristokrat.

F. K.

ANTON P. ČEHOV

S posebno pozornostjo se je evropska literarna javnost spomnila petindvajsetletnice smrti Antona Pavloviča Čehova (rojen 30. januarja 1860, umrl 16. julija 1904). Čehov je preminul v Badenweilerju na Nemškem, kjer je iskal zdravja svojemu od jetike razjedenemu telesu; pokopali so ga v Moskvi.

Čehov zaključuje vrsto velikih ruskih realistov in nam je podal v svojih mnogoštevilnih drobnih delih najbolj ostro analizo sodobnega ruskega življenja, tistega, ki je s svojo tradicijo in kulturo umiralo v veličastni matorosti, in tistega, ki je prinašalo novih, še neprizanih in neopredeljivih vrednot: brezobzirnega dela in volje do življenja. Tvorina moč Čehova je risanje ljudi na osnovi psihološkega naturalizma; z njim je pisatelj odkrival brez vsakega patosa sodobno stanje ruskega življenja: veliko domotožje, ki ne najde nikjer odrešitve, in brezupno vero v boljšega človeka — v daljnji prihodnosti; zato je Čehov smehšil vso narejenost velikega življenja in iskal svojih pravih ljudi v majhnih, revnih in nesrečnih usodah in v komediji življenja, v trpkih, maloveseli komiki različnih življenjskih naključij.

Umetnost Čehova je tesno zvezana s postankom Hudožestvenega teatra, ki je v dramah Čehova zmagal prav s svojim skrajno kultiviranim realizmom. Te drame: *Strička Vanja*, *Češnjev vrt*, *Tri sestre* je predstavljal leta 1921. moskovski Hudožestveni teater tudi v Ljubljani. Slovensko gledališče pa je samo že uprizorilo *Strička Vanja* in *Črešnjev vrt* ter vrsto manjših igric. Nam ga je prvi izčrpnno predstavil dr. Ivan Prijatelj v *Momentih* (leta 1901.).

F. K.

GEORGES COURTELINÉ

(25. junija 1858 do 25. junija 1929)

G. Courteline je bil eden najpriljubljenjših francoskih pisateljev v preteklih treh desetletjih. Že po svojem očetu Julesu Moinauxu, ki mu je vse življe-

nje ostal eden njegovih literarnih vzorov, je podedoval živ humor, ki ga je vezal s tenkim, duhovitim in včasih malo pikrim opazovanjem življenja. Pustil je filozofijo in stopil v vojaški stan, ki seveda ni mogel prijati njegovi šegavi in lahkotni naravi. Zato ni čuda, da so se mu vse trdote in budalosti vojaškega življenja pokazale v še grobejši obliki in mu navdihnile pikre Les Gaietes de l'Escadron (1886), Le 51^e Chasseurs (1887), Le Train de 8^h 47 (1891), Lidoire et Biscotte (1892). Ko se je oprostil vojaščine, ga je zanimala okolica v ministrskem uradu (Messieurs les Ronds-de-Cuir), dijaško življenje v Quartier Latin in veseljačenje na Monmartre. Iz miljeja poslednjega je zraslo njegovo najboljšo delce Boubouroche (1895), ki ostane kljub vsem posebnostim vendarle tip zaljubljene slepote. Med boljša dela nam je še šteti La Peur des coups, Un Client serieux, Theodore cherche des allumettes, vse iz srede 90ih let, ko je bila njegova stvarivna moč kvantitativno in kvalitativno na višku. Po l. 1912. ni več pisal, a njegova slava je začela rasti in rasla je vse do njegove težke smrti ob amputaciji noge.

G. Courteline je pisal drobne farse v pripovedni in dramski obliki. Po svoji umetnosti je čist Francoz, iz katerega diha esprit in pikrost francoske srednjeveške farse, Molièrova in La Fontaineova pikra duhovitost. V romantiki in naturalizmu je zamrl zmisel za lahkotno farsu, ki sta jo v Franciji zlasti XVII. in XVIII. vek tako visoko cenila. Courteline je oživil to literarno vrsto in ji vdihnil nove svežosti, novega duha in čara. Prav v tem je treba iskati tudi vzroka njegove rastoče priljubljenosti tako pri najširšem občinstvu, kakor v visokih literarnih krogih. J. Š.

KNUT HAMSUN

Dne 4. avgusta 1929 je doživel Knut Hamsun (pravo ime K. Pedersen) sedemdeseto leto. Slovenska prevodna književnost ga pozna po njegovem mladostnem, vendar zelo značilnem romanu Glad (F. Albrecht), toda Hamsun je tudi lirik in dramatik. Najobsežnejše in najtehtnejše je njegovo pripovedniško delo, tako da spada Hamsun k reprezentantom novejšega romana. Hamsuna umetnika ni mogoče dobro doumeti, ne da bi ga poznali tudi kot človeka. Neizprosni nasprotnik vse lažnive moderne civilizacije in vendar poln vere v lepoto življenja, se je dolgo časa obupno boril za kruh in za življenje; opravljal je vrsto nizkih poklicev in preblodil skoraj ves svet; tudi kot pisatelj se je dolgo zaman boril za priznanje, šele Glad (1890) mu je prinesel zmago. Hamsun je v prvi dobi preganjal okorelo umstveno literaturo in doktrinarno avtoritativnost, zato so njegova dela polna odpora proti meščanski civilizaciji in oznanjajo beg v prirodnost. V tej prvi dobi, ko popisuje vrsto mrkih zgodb brez zmage, mu je bil v psihološki analizi vzor Dostojevskij, dokler se v romanu Pan (1894) ni docela osamosvojil in dosledno našel pot od civilizacije k naravi. Ves boj v življenju postavlja Hamsun na naravno neenakost obeh spolov, v neko kozmično celoto nasprotij: mož in žena se neprestano iščeta, sovražita in ljubita. Ker njegovim romanom navadno nedostaja močnega zunanjega dejanja, zato so tudi njegove drame bolj psihološko lirskega značaja. Taka je tudi njegova trilogija Pred vrati slave (1895), Igra življenja (1896) in Večerna

zarja (1898). Prvo dramo poznamo pri nas iz uprizoritve Hudožestvenega teatra l. 1921. V vrsti kasnejših del je najboljši Blagoslov zemlje (1917), ki je bil nagrajen z Nobelovo nagrado. Prvotna avtorjeva vera v prirodnost je v tej novi dobi izzorela v moč dela v naradi, v sreči svobodnega preustvarjanja zemlje — kar je veljalo že od nekdaj kot pot do najvišje človečnosti. Hamsunovo zadnje večje delo so Potepuhi (1927). F. K.

HUGO VON HOFMANNSTHAL

(1. februarja 1874 do 15. julija 1929)

S Hofmannsthalom je umrl eden najznačilnejših avstrijskih pesnikov. Nastopil je proti koncu prejšnjega stoletja v družbi z dekadentnim »Mladim Dunajem«, ki je s Herm. Bahrom in Arthurjem Schnitzlerjem kot naturalistična in simbolična struja dal celotni nemški književnosti značilne pobude in svojstvenosti. Hofmannsthal je bil reprezentant te družbe. Preko mehkobne transcendentne lirike pa se je kmalu razvil v izrazitega artista, ki je z esejem, zlasti pa z dramo iskal izraza svojemu aristokratskemu literarnemu nagnjenju. Spisal je vrsto drobnih iger lirskega značaja in v izredno ostro brušeni obliki. Pozneje se je zvezal z Reinhardtom in Rich. Straußem in skušal izraziti svoje literarne težnje z neposrednim teatrom in muziko. Ker je Hofmannsthalu šlo predvsem za čim popolnejši sodobni stilni izraz človečnosti, je prepesnjeval Sophokleja, srednjeveški misterij, Calderona i. dr. Najboljša dela te vrste so Elektra (1904), Oedipus (1906), Jedermann (1912) in Das große Welttheater (1922). Njegove dramatične podobe so barve in občutja, ekstatični ritmi, ki vzbujajo v gledavcu in poslušavcu individualna doživetja in zadnji namen drame: očiščenje.

Za Riharda Strauša, ki je dal njegovi Elektri enakovredni muzikalni izraz, je pisal libretta kot Der Rosenkavalier (1911), Ariadne auf Naxos (1912), Die Frau ohne Schatten (1918).

Hofmannsthalovi umetnosti gre predvsem za absolutno lep izraz, plemenito, resnobno pojmovanje vsega težkega v življenju, greha in smrti. Značilno je iz njegovih teoretičnih razprav tole mesto: »In vendar ni lepe in tudi ne pomembne vsebine brez resnično lepega oblikovanja, kajti vsebina se rodi šele z oblikovanjem; in prav tako ni lepe knjige brez lepe besede, kakor ni lepe podobe brez lepega slikanja — in prav to je kriterij lepo pisane knjige, da nam veliko pove, grdo pisane, da nam malo ali pa nič ne pove, čeprav v nji mogoče kaj izvemo ali doumemo ali si kaka dejstva predočimo... Boccaccio je svoje pripovedke tako napisal, da je v njih vse za večnost narejeno, in vendar so mu predmet srečanja zaljubljenec, zvičajne prevare zakoncev in druge slabe dogodivščine... Tako smo prišli prav blizu misli, da ni nobenega predmeta, ki bi bil sam v sebi vzvišen ali sam v sebi nizek, ampak imamo v osebah samo odseve duhovno-čutnega svetovnega elementa in ti odsevi so neskončno raznoliki z ozirom na svojo prednost in vrednost, kakor je pač ustvarjen igrajoči se duh.« (O lepi besedi.)

Hofmannsthal je bil izrazit Avstrijec v starem pomenu; iskal je zvez tudi s slovanskimi avstrijskimi kulturami, zlasti s češko; iz češke literature je tudi prevajal. F. K.